

حمایت از کالای ایرانی؛ راهکاری در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب

سید محمد حیدری خورمیزی^۱

مهدی شوشتری^۲

هادی خوشنودی^۳

اولین همایش بین المللی گام دوم انقلاب؛ الگوی نظام انقلابی تمدن ساز

International Conference on the Second Step of the Revolution

چکیده

اقتصاد قوی نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ، سلطه و دخالت دشمنان است. بنابراین تأکید بر «تقویت اقتصاد مستقل مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت» نکته کلیدی محور سوم بیانیه گام دوم انقلاب است. یکی از راهکارهای تقویت اقتصاد مستقل، حمایت از کالای ایرانی است. مقام معظم رهبری در محور سوم بیانیه، در مسائل اقتصادی، نگاه به خارج را به ضرر کشور می‌داند، چون نه تنها به توان و ظرفیت داخلی کشور کمک نمی‌کند، بلکه از دید ایشان، بی‌ثباتی سیاست‌های اجرایی اقتصاد و رعایت نکردن اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زاید و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی آثار و پیامدهایی نامطلوب دارد. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی درصدد تحلیل آثار و پیامدهای حمایت از کالای ایرانی در جامعه است که اهم این آثار عبارت‌اند از: استقلال کشور و نفی تسلط کفار، دوری از تشبه به کفار و فرهنگ غیراسلامی، رشد اقتصاد ملی، کاهش بزهکاری، کاهش بیکاری در جامعه، و گسترش سبک زندگی اسلامی.

واژگان کلیدی

کالای ایرانی، رونق تولید، تولید داخلی، اقتصاد، بیانیه گام دوم انقلاب، مقام معظم رهبری

۱. استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی (ره) نویسنده مسئول
۲. استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی (ره)
۳. دانش‌آموخته سطح چهار فقه و اصول حوزه علمیه قم و مدرس مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی (ره)

مقدمه

بیش از یک دهه است که مقام معظم رهبری شعار سال را با محوریت مسائل اقتصادی و حمایت از کالای ایرانی و تولید داخلی تعیین می‌کنند. معظم له سال ۱۳۹۷ را «حمایت از کالای ایرانی» و سال ۱۳۹۸ را «رونق تولید» نام‌گذاری و بر اهمیت رفع مشکلات اقتصادی تأکید کردند و فرمودند: «اگر می‌خواهیم به استقلال اقتصادی دست پیدا کنیم، باید به تولید ملی احترام بگذاریم و از آن حمایت کنیم» (۱۳۹۱/۲/۱۰).

مقام معظم رهبری در محور سوم بیانیه گام دوم انقلاب، اقتصاد را یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده بر می‌شمارند و می‌فرمایند: «فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر اثر می‌گذارد.» لذا برای رسیدن به هدف جامعه اسلامی نیاز به راهکار است. یکی از این راهکارها برای محور سوم بیانیه گام دوم انقلاب (اقتصاد)، حمایت از کالای ایرانی است. پژوهش پیش رو با هدف جلب حمایت مصرف‌کننده ایرانی، آثار و پیامدهای حمایت از کالای ایرانی در جامعه را به منظور رونق تولید و رشد اقتصاد کشور بررسی و اهم آثار و پیامدهای حمایت از کالای ایرانی را واکاوی کرده است که عبارت‌اند از: ۱. استقلال کشور؛ ۲. نفی تسلط کفار؛ ۳. دوری از تشبه به کفار و فرهنگ غیراسلامی؛ ۴. رشد اقتصاد ملی؛ ۵. کاهش بزهکاری؛ ۶. کاهش بیکاری در جامعه؛ ۷. گسترش سبک زندگی اسلامی.

مفهوم حمایت از کالای ایرانی

حمایت از کالای ایرانی فقط به معنای استفاده از کالای ایرانی نیست، بلکه درست مصرف کردن، اجتناب از زیاده‌روی، مصرف به اندازه کالای ایرانی و انطباق با نیازها، سلیقه‌ها و مزیت‌های روز و بازاریابی بیرون از کشور و صادرات را هم شامل می‌شود. مقام معظم رهبری حمایت را چنین معنا کرده‌اند: «اول اینکه حمایت از کالای ایرانی به معنای مصرف‌گرایی نیست، بلکه به معنای قناعت، به اندازه لازم مصرف کردن و اجتناب از زیاده‌روی و اسراف است. مصرف‌گرایی برای جامعه بلای بزرگی است. اسراف، روزبه‌روز شکاف‌های طبقاتی و شکاف بین فقیر و غنی را بیشتر و عمیق‌تر می‌کند. یکی از چیزهایی که لازم است مردم برای خود وظیفه بدانند، اجتناب از اسراف است. مصرف‌گرایی، جامعه را از پای درمی‌آورد. جامعه‌ای که مصرف آن از تولیدش بیشتر باشد، در میدان‌های مختلف شکست خواهد

خورد. ما باید عادت کنیم مصرف خود را تعدیل و کم کنیم و از زیادی‌ها بزنیم» (بیانات رهبری، ۱۳۸۱/۹/۱۵).

«دوم اینکه حمایت از کالای ایرانی، به معنای مصرف به اندازه کالای باکیفیت ایرانی است. کالایی که مبتنی بر اقتصاد دانش‌بنیان، مرغوب و با کیفیتی برابر با جنس خارجی و حتی هم بهتر از جنس خارجی، تولید شده باشد» (بیانات رهبری، ۹۵/۵/۱۱).

«حمایت، یکی انطباق با نیازها و سلیقه‌ها و مزیت‌های روز است؛ این هم حمایت است؛... تولید کالای ایرانی به این معناست که باید چیزی تولید بشود که مطابق با سلیقه مردم و میل مردم [باشد]، همراه با ظرافت‌های لازم.» «بازاریابی بیرون از کشور و صادرات هم یکی از انواع حمایت از کالای ایرانی است. بایستی ما که با پانزده کشور همسایه‌ایم غیر از کشورهای دیگرِ دوردست که می‌توانند کالای ایرانی را مصرف بکنند، با پانزده کشور همسایه هستیم از این همسایگی استفاده کنیم، کالای ایرانی را صادر کنیم» (بیانات رهبری، ۹۷/۱/۱).

معیار ایرانی بودن کالا

معیار اصلی کالای ایرانی بودن این است که چه میزان از این کالا در ایران تولید می‌شود. هر چه این میزان بیشتر باشد ایرانی بودن آن نیز بیشتر است. اگر این کالا متعلق به برند دیگری باشد، قطعاً سهم اشتغال ناشی از برند را از دست داده‌ایم، اما به واسطه تولید کالای نهایی و تولید برخی قطعات در داخل به اشتغال کشور کمک خواهد شد. بر اساس این هدف، شاخص اصلی قضاوت درباره ایرانی بودن یک کالا میزان تولید کالا در داخل کشور است (مصاحبه با مرتضی فیروزآبادی، ۱۳۹۷/۳/۱، www.farsnews.com).

مقام معظم رهبری فرمودند: «کالای ایرانی یعنی محصول نهایی کار و سرمایه و فعالیت اقتصادی و ذهن و ابتکار و همه چیز. سرمایه‌گذار با سرمایه خود، کارگر با کار خود، طراح با ذهن خود و با دانش خود، اینها همه تلاش می‌کنند و محصول [کار آنها] می‌شود کالای ایرانی. در حمایت از این کالای ایرانی - که محصول تلاش فعالان اقتصادی و فعالان کارگری و سرمایه‌گذاران و برنامه‌ریزان و طراحان و مانند اینها است - هم مردم نقش دارند به عنوان تولیدکننده کالای ایرانی، هم مردم نقش دارند به عنوان مصرف‌کننده کالای ایرانی؛ هم باید تولید کنند، هم باید مصرف کنند؛ هم باید در تولید تلاش کنند» (<https://www.tasnimnews.com>).

آثار و پیامدهای حمایت از کالای ایرانی

۱. استقلال کشور و نفی تسلط کفار

اولین پیامد حمایت از کالای ایرانی عدم وابستگی کشور به خارج و تسلط کفار است چون طبق قاعده نفی سبیل، تسلط کفار بر مسلمین حرام است. آیات و روایات بسیاری دلالت دارند که هر گونه ارتباط و داد و ستدی که موجب سلطه بیگانگان بر مسلمان شود، اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی نارواست. فقها از این مطلب با عنوان قاعده نفی سبیل یاد می‌کنند که مبنایش این آیه شریفه است: «... لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء/۱۴۱): «خداوند برای کافرین، علیه مؤمنین راه و تسلطی قرار نداده است».

دلیل حرمت آن است که برای داشتن اجناس مجبور هستیم از خارج از کشور جنس وارد کنیم و این به معنای تسلط اقتصادی کفار بر کشور و نچرخیدن چرخ اقتصاد کشور و وابستگی به بیگانه است. مهم‌ترین دلیل بر حرمت، همان قاعده نفی سبیل است که از قواعد ثانویه فقهی است؛ یعنی هر گونه ارتباط بین مسلمانان و کافران که موجب نفوذ و سلطه کافران بر مسلمانان شود به حکم این قاعده، بی‌اعتبار خواهد بود. قاعده نفی سبیل در روابط خارجی اسلام و مسلمانان، حق و تو دارد. در هر عمل، قرارداد و تصمیمی در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و... در صورتی که مقدمه و زمینه تسلط کفار بر مسلمین را فراهم آورد، قاعده نفی سبیل پای در میان می‌گذارد و آن قرارداد را باطل می‌سازد (زنگنه شهرکی، ۱۳۹۱: ۴۹). بنابراین حمایت از تولید ملی مقدمه‌ای برای عدم نفی سبیل و تسلط کافران است که از باب مقدمه واجب، و خوب دارد زیرا استقلال اقتصادی مقدمه عدم تسلط کفار است.

خداوند متعال در این آیه می‌فرماید که در عالم تشریح هیچ حکمی که موجب سبیل و علو و سلطنت کافر بر مؤمنین و مسلمین باشد وجود ندارد و تشریح و جعل نیز نشده است. این حکم چه در باب عبادات و چه در باب معاملات و چه در سیاست، جعل نشده است و بنابراین، هر گونه حکمی که از ناحیه آن حکم، موجبی برای علو و سلطنت کافر بر مسلم باشد به مقتضای این آیه شریفه از صفحه تشریح مرفوع است (موسوی بجنوردی، ۱۴۰۱، ج ۱: ۳۴۹).

اما در این آیه، يك جعل تشریحی وجود دارد نه جعل تکوینی؛ گروهی از بزرگان گفته‌اند که این نفی که در آیه شریفه آمده است به لحاظ تکوین نیز هست (حسینی تهرانی، ۱۴۲۱ق، ج ۳: ۱۱۰)؛ یعنی در عالم تکوین، خداوند سبحان چنین چیزی را جعل نکرده است و همیشه مسلمان‌ها تفوق و سلطه و سلطنت دارند، اما ظاهر این آیه بیانگر این معنا نیست. در این آیه، شارع مقدس

در مقام تشریح و در مقام قانون‌گذاری و در مقام بیان يك قاعده کلی در جامعه اسلامی است. هر حکمی، هر عقدی، هر معامله‌ای، هر پیمانی، هر قراردادی و هر چیزی که سبب علو کافر و استیلاي کافر بر مسلم شود، منفي است (موسوی بجنوردی، ۱۴۰۱، ج ۱: ۳۵۰).

در نتیجه نباید از کالای خارجی استفاده کرد که باعث تسلط آنها بر بازار داخلی خواهد شد؛ زیرا در پی سلطه اقتصادی، سلطه سیاسی هم اتفاق می‌افتد. وقتی سلطه سیاسی رخ دهد، سلطه فرهنگی هم رخ می‌دهد. وقتی سلطه فرهنگی رخ بدهد، عملاً سلطه فکری و معرفتی هم اتفاق افتاده است.

همچنین سبیل در آیه شریفه به صورت نکره در سیاق نفی «سَبِيلًا» فرموده است که إفاده عموم می‌کند: «أبْدَأْ خَدَاوْنِدْ هِيْجْ سَبِيْلِيْ بَرَايْ كَاْفِرِيْنَ نَسْبِتْ بَهْ مُؤْمِنِيْنَ قَرَارْ نَدَاْدَهْ اسْت!» گرچه آن يك سبیل مختصر و راه سلطه جزئی و تَفَوُّقْ فِي الْجَمْلَهْ باشد. بنابراین، هر قانونی که موجب پیدایش سبیلی برای کافر نسبت به مؤمن باشد، به حکم این آیه مطرود و منفي است. مؤید این مطلب آنکه در بسیاری از روایات ائمه (علیهم السّلام) هنگامی که حکمی را بیان می‌کنند که حاوی عدم تسلط و قدرت کافری نسبت به مسلمی است، استشهاد به آیه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» می‌کنند که خداوند برای کافرین، علیه مؤمنین راه و تسلطی قرار نداده است (حسینی تهرانی، ۱۴۲۱ق، ج ۳: ۱۱۰-۱۱۱).

البته اگر برخی از کالاها در داخل تولید نشوند و از طرفی مورد نیاز هم باشند، مانند اقلام پزشکی ضروری و... در این موارد به حکم عقل می‌توان از آن کالای خارجی استفاده کرد و قاعده نفی سبیل نیز مانع نیست زیرا استفاده از آنها به معنای حمایت از آن نیست و از طرفی در موارد اضطراری به حکم قاعده ضرورت («الضرورات تبيح المحظورات»)، ضرورت‌ها منع شده‌ها را مباح می‌کند و طبق قاعده اضطرار («کل حرام مضطر اليه فهو حلال»)، هر حرامی که به آن اضطرار پیدا کنیم، حلال است. حتی حکم به خوردن محرّمات برای نجات جان انسان شده است.^۱ آیات شریفه قرآن و روایات معصومین (علیهم السلام) به صراحت به این دو قاعده اشاره دارند.^۲

۱. امام خمینی (ره) ضرورت را اعم از اضطرار می‌داند و می‌فرماید: «چه بسا انسان به شیء مضطر نمی‌شود و لکن ضرورت اقتضا می‌کند که آن کار اتیان شود» (موسوی خمینی، ۱۴۲۹: ۴۸).

۲. آیاتی مانند: «فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَ لَا عَادٍ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ» (۱۷۳/بقره)؛ «فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرٍ مُتَجَانِفٍ لِآثِمِهِ» (۳/مائده)؛ «قَدْ فَصَّلْ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُررْتُمْ اِلَيْهِ» (۱۱۹/انعام) و روایاتی مانند «رَفَعَ عَنِّ اُمَّيْ تَسَعَةَ اَشْيَاءَ ... مَا اضْطُرُّوا اِلَيْهِ ...» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۵: ۳۶۹)؛ «عَلِمَ مَا يَضُرُّهُمْ فَنَهَاہُمْ عَنْهُ وَ حَرَمَهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ اَبَاحَهُ لِلْمُضْطَرِّ» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۴: ۹۷)؛ «لَيْسَ شَيْءٌ مِّمَّا حَرَّمَ اللهُ اِلَّا وَ قَدْ اَحْلَهْ لِمَنْ اضْطُرَّ اِلَيْهِ» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۳: ۲۲۸)؛ «اِلَّا اَنْ يَكُوْنَ مُضْطَرًا لَيْسَ عِنْدَهُ غَيْرٌ...» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۵: ۴۸۳)؛ «فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَ لَا عَادٍ هَدَهْ غَيْرَ بَاغِيَةٍ...» (صدوق، ۱۴۱۳، ج ۴: ۳۶) و نیز رک (حیدری خورمیزی، ۱۳۹۷: ۷۵-۱۰۴).

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در موارد متعددی به این مهم پرداخته و بسیار تأکید کرده است که نباید کفار بر مسلمانان تسلط داشته باشند. برای نمونه به چند مورد اشاره می‌شود: الف) اصل ۱۲ / بند ۱۶ قسمت ج: نفی هرگونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، قسط و عدل و استقلال سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را مورد توجه قرار داده است. این اصل هرگونه راه تسلط از کفار را بر جمهوری اسلامی می‌بندد.

ب) اصل ۳ / بند ۵: طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب؛ این اصل دولت جمهوری اسلامی ایران را موظف می‌کند برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را به کار برد.

ج) اصل ۴۳ / بند ۸: جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور؛ این اصل برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی و اقتصاد جمهوری اسلامی ایران است.

د) اصل ۸۱: دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات در امور تجاری و صنعتی و کشاورزی و معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً ممنوع است.

ه) اصل ۸۲: استخدام کارشناسان خارجی از طرف دولت ممنوع است مگر در موارد ضرورت با تصویب مجلس شورای اسلامی که این دو اصل در رابطه با نفی تسلط کفار در امور اقتصادی کشور است.

و) اصل ۱۵۲: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب است. اصل ۱۵۳: هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و سایر شئون کشور گردد، ممنوع است.

این موارد از اصول مهم در سیاست خارجی در نفی هرگونه تسلط کفار بر ایران است. بنابراین به طور کلی حمایت نکردن به همان معنایی که گذشت و هم استفاده نکردن و هم راه را برای کالای خارجی باز گذاشتن و هم عدم ایجاد رقابت بین تولیدات داخلی باعث تسلط دشمن و وابستگی به خارج می‌شود.

در همین راستا رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم فرمودند: «اقتصاد قوی نقطه قوی و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است و نه به توان و ظرفیت داخلی یکی از مهم‌ترین عیوب اقتصاد کشور است.»

۲. دوری از تشبه به کفار و فرهنگ غیر اسلامی

پیامد دوم حمایت از کالای ایرانی این است که به مرور زمان فرهنگ کشور شبیه فرهنگ و آداب و رسوم کفار نخواهد شد. از منظر مقام معظم رهبری «این تشبه به کفار یک نوع بیماری است که یک عده‌ای خوش‌شان می‌آید بگویند فلان نشان خارجی روی لباس‌شان هست یا روی وسیله خوراکی‌شان هست؛ این یک بیماری است؛ این بیماری را باید علاج کرد» (بیانات رهبری در دیدار جمعی از کارگران، ۱۳۹۰/۲/۷).

به طور کلی درباره تشبه به کفار در فقه در دو حوزه اساسی بحث می‌شود: ۱. تشبه در عبادات (که از موضوع این نوشتار خارج است). ۲. تشبه غیر عبادات که خود به سه نوع پوشش، آرایش، و آداب و رسوم تقسیم می‌شود. آیات و روایات فراوانی برای نهی از تشبه در این سه قسم وارد شده است، ولی دلالت آیات شریفه قرآن (نساء/۱۵؛ مائده/۴۲؛ یونس/۳۵؛ مؤمنون/۷۱) بر مدعی تمام به نظر نمی‌رسد، چون این آیات مربوط به مسائل بنیادین دین است، مثل توحید، شرک، عبودیت، رسالت پیامبر و... (نجفی، ۱۳۸۵: ۹۴-۹۶).

در نوع پوشش، آرایش، آداب و رسوم روایات فراوانی وارد شده است که به چند نمونه اشاره می‌شود که در صورت حمایت نکردن از کالای ایرانی، قطعاً باید از خارج وارد شود و وارد شدن کالا از خارج در موارد مربوط به سبک زندگی و مسائل فرهنگی نتیجه‌ای جزء تشبه به آنها در پی نخواهد داشت به خصوص در پوشش مانند فرهنگ استفاده از کت و شلوار که در بسیاری از کشورهای جهان مانند ایران، عراق، افغانستان و... به مرور مد روز شد. ادامه این روش، پوشش زنان آن جامعه و به مرور همه زندگی فردی و اجتماعی را دربرمی‌گیرد و در کشورهای مسلمان دور شدن از اسلام را در پی خواهد داشت. در ادامه به چند روایت در این زمینه اشاره می‌کنیم.

روایت اول: امام صادق (ع) فرمود: «خداوند به پیامبری از پیامبرانش وحی کرد که به مؤمنان بگو لباس دشمنان را نپوشید، طعام دشمنان را نخورید، راه دشمنان را نروید، وگرنه شما هم در زمره دشمنان من خواهید بود»^۱ (صدوق، ۱۳۸۹ق، ۳۴۸، ۲؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۵: ۱۴۶).

جمله «لَا تَلْبَسُوا لِبَاسَ أَعْدَائِي» (لباس دشمنان را نپوشید). نهی است و ظهور در تحریم دارد (مظفر، ۱۳۸۷: ۱۱۶). بنابراین از پوشش شبیه کفار نهی شده است. جمله «وَلَا تَسْلُكُوا مَسَالِكَ أَعْدَائِي» (به روش‌های دشمنان من عمل نکنید). از شبیه شدن به آداب و رسوم کفار نهی می‌کند.

منظور روایت از «لباس اعداء» پوشیدنی‌هایی است که از اختصاصات و نمادهای کفار است، به گونه‌ای که در عرف، پوشنده آن پوشنده لباس کفار به شمار رود؛ بنابراین مشمول نهی در عبارت مذکور می‌شود و حرام خواهد بود. به نظر می‌رسد لباس‌ها و نشان‌هایی مانند کراوات و پاپیون در جامعه ایران از همین مقوله هستند؛ چنان‌که برخی فقهای معاصر همانند آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله صافی و آیت‌الله مکارم استفاده از آنها را جایز نمی‌دانند (محمودی، ۱۳۸۰ش، ج ۲: ۶۸). قطعاً به این معنا هم نیست که ورود کالای خارجی به معنی تشبه است؛ برای مثال کشوری مثل چین بر اساس فرهنگ و ذائقه هر کشور، برای آن کشور محصولات تولید می‌کند (مانند تسبیح و ... برای مسلمانان).

روایت دوم روایتی معتبر از شیخ طوسی است که با اندک تفاوتی از روایت اول آورده شده که خداوند به یکی از پیامبرانش وحی فرمود: «به قومت بگو لباس دشمنان را نپوشند و غذای دشمنان را نخورند و خود را شبیه دشمنان من نکنند که از دشمنان من محسوب می‌شوند» (طوسی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۱۷۲).^۲

۱. «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ لَا تَلْبَسُوا لِبَاسَ أَعْدَائِي وَلَا تَطْعَمُوا طَعَامَ أَعْدَائِي وَلَا تَسْلُكُوا مَسَالِكَ أَعْدَائِي فَيَكُونُوا أَعْدَائِي كَمَا هُمْ أَعْدَائِي» (صدوق، ۱۳۸۹ق، ۳۴۸، ۲؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۵: ۱۴۶). این روایت از نظر سند، حسن است، زیرا طریق شیخ صدوق در «علل الشرایع»، همه راویان مورد اعتماد و دارای توثیق خاص هستند مگر نوفلی و سکونی (اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ۲۵۸). سکونی را شیخ طوسی در عده توثیق کرده و گفته است فقها به روایات او عمل می‌کنند، ولی راجع به حسین بن یزید نوفلی توثیق صریحی نرسیده است؛ با این حال با توجه به اینکه کتاب سکونی و روایات او به وسیله نوفلی رسیده است، معلوم می‌شود که از ناحیه نوفلی نیز علما اشکال نمی‌کردند (شیرازی، ۱۴۱۹، ج ۱۷: ۵۳۴۵).

۲. «عَنْهُ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ ع. جَعْفَرُ عَنِ أَبِيهِ عَنِ آبَانَةَ ع قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ أَنْ قُلْ لِقَوْمِكَ لَا تَلْبَسُوا لِبَاسَ أَعْدَائِي وَلَا يَطْعَمُوا طَعَامَ أَعْدَائِي وَلَا يَسْلُكُوا مَسَالِكَ أَعْدَائِي فَيَكُونُوا أَعْدَائِي كَمَا هُمْ أَعْدَائِي» (طوسی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۱۷۲).

این روایت نیز مانند روایت اول است و اندک تفاوت آن جمله «لَا يُشَاكِلُوا بِمَشَاكِلِ أَعْدَائِي» است که از هم شکل شدن با کفار نهی کرده است.

روایت سوم را علامه حلی به نقل از کتاب سنن ابی داوود و مسند احمد آورده است: «یکره التصلیب فی الثوب، لأن عائشة قالت: إن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ لَا يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصْلِيبٌ إِلَّا قَضَبَهُ، يَعْنِي قَطَعَهُ، وَ لَمَّا فِيهِ مِنَ التَّشْبِهِ بِالنَّصَارِيِّ:» «مکروه است تصلیب روی لباس، زیرا عایشه گفت که رسول خدا(ص) هر چیزی که در خانه اش تصلیب بود می شکست زیرا تشبه به مسیحیان بود» (علامه حلی، ۱۴۱۴، ج ۲: ۵۰۶). تصلیب روی لباس مکروه است، زیرا عایشه گفته است: رسول خدا(ص) هیچ شیئی را در خانه که نقش صلیب در آن بود رها نمی کرد، مگر اینکه آن را می بُرید زیرا آن تشبه به مسیحیان است. تصلیب یعنی جامه ای که نقش مصلب دارد. «مُصَلَّبٌ عَلَيْهِ نَقْشُ صَلِيبٍ» (فیومی، بی تا، ج ۲: ۳۴۵). روایت چهارم: از امیر المؤمنین(ع) در نهج البلاغه روایت شده است که فرمودند: «إِنْ لَمْ تَكُنْ حَلِيمًا فَتَحَلَّمْ فَإِنَّهُ قَلٌّ مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ إِلَّا أَوْشَكَ أَنْ يَكُونَ مِنْهُمْ»: «اگر بردبار نیستی، خود را بردبار کن. کسی که خود را شبیه قومی کند، نزدیک است شبیه آن قوم شود» (سید رضی، ۱۴۱۴: ۴۴۴). از مجموع روایات فوق که در موارد گوناگون وارد شده است، برمی آید از نظر اسلام، انجام دادن افعالی که مختص کفار است، مکروه و منهی است. احتمال دارد دلیل این کراهت و نهی این باشد که انجام دادن چنین افعالی موجب می شود مسلمانان رفته رفته، بدون آنکه خود بخواهند، در ورطه پیروی فکری از آنان بیفتند، که نتیجه آن ورود در زمره دشمنان اسلام و سلب استقلال و شکوه اسلامی خواهد بود (خرازی، بی تا، ج ۱۵: ۳۹). بنابراین یکی دیگر از آسیب های حمایت نکردن از کالای ایرانی و استفاده از کالای خارجی، تشبه به کفار است که از منظر روایات پذیرفته نیست، زیرا تشبه به کفار موجب تغییر فرهنگ بومی و اسلامی و سلطه فرهنگی کفار می شود.

باید توجه کرد تشبه به کفار صرفاً بدان علت مذموم نیست که طرز لباس و اصلاح شبیه آنها باشد، بلکه به این علت مذموم است که این موارد نماد فرهنگ اند و وارد کردن جنس از خارج کشور و عدم حمایت از کالای ایرانی یعنی از میان رفتن استقلال فرهنگی کشور و از بین رفتن استقلال فرهنگی کشور یعنی جایگزینی فرهنگ کفار که همان تشبه به کفار است و همین تشبه، تسلط آنها را در پی خواهد داشت.

مقام معظم رهبری نیز تأکید دارند باید فرهنگ کشور خودمان را نگه داریم: «ما باید فرهنگ کشور خودمان را به سمت ترویج تولید داخلی تنسيق و تنظيم كنيم و پيش ببريم؛ اين خيلى چيز مهمى است. در گذشته، سال‌هاى متمادى اين فرهنگ به ملت ما تزريق شده است كه به دنبال مصنوعات و ساخته‌هاى بيگانه و خارجى بروند. وقتى گفته مى‌شد اين جنس خارجى است، اين يك استدلال تام و تمامى بود براى بهتر بودن و مرغوب‌تر بودن اين جنس. اين فرهنگ بايد عوض شود... همه بايد دست به دست هم بدهند تا توليد داخل رجحان پيدا كند؛ ارزش پيدا كند و فرهنگى بر جامعه ما و بر ذهن‌هاى ما حاكم شود كه مصرف كردن توليد داخل را ارزش بدانيم» (بيانات رهبرى در ديدار جمعى از معلمان، پرستاران و كارگران، ۱۳۸۸/۲/۹).

امام خمينى (ره) نيز با اشاره به ورود فرهنگ غربى با ورود كالاهاى دشمنان و كفار مى‌فرمايند: «... آنچه كه پوشيدن آن با عفت و اخلاق اسلامى منافات داشته باشد يا ترويج فرهنگ غربى كه دشمن فرهنگ اسلامى است، واردات و خريد و فروش و پوشيدن آن جايز نيست...» (موسوى خمينى، ۱۴۲۴ق، ج ۱۳، ۲۰۱۳).

۳. رشد اقتصاد ملي

حمایت و استفاده از كالای ایرانی زمینه رقابت در ایران بلکه در كشورهای جهان را فراهم مى‌كند كه خود زمینه‌ساز چرخيدن چرخ اقتصاد كشور است. مقام معظم رهبرى نيز خريد جنس داخلى را يك ضرورت براى مقاوم‌سازى اقتصاد مى‌دانند كه روى همه چيز اين كشور تأثير مى‌گذارد (بيانات معظم له در حرم مطهر رضوى، ۱ فروردين ۹۳).

در قانون اساسى جمهورى اسلامى ايران، فصل چهارم به اقتصاد ملي و امور مالي اختصاص دارد و طى سيزده اصل اهداف، مبانى و سيستم اقتصاد در نظام اسلامى را تبیین کرده است. در بند ۸ اصل چهل و سوم جلوگیری از سلطه اقتصادى بیگانه بر اقتصاد کشور بیان شده است. مقام معظم رهبرى نيز فرمودند: «مسئله اصلى ما امسال مسئله اقتصاد و معيشت مردمى است. همه بايد تلاش كنند، همه بايد كار كنند و محور هم عبارت است از توليد ملي» (پيام نوروزى به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۷). ايشان همچنين فرمودند: «ما نسبت به اقتصاد ملي خودمان بايد تعصب داشته باشيم؛ مصرف جنس خارجى يکى از عيوب مهم

ما است؛ ما بایستی تعصّب داشته باشیم نسبت به مصرف داخلی و جنس داخلی و اقتصاد ملی مان» (<https://www.tasnimnews.com>).

نکته مهم این است که معظم له نمی‌گویند همیشه اقتصاد در اولویت است. اقتصاد مهم است، همان‌طور که فرهنگ اهمیت دارد و مناسبات را شکل می‌دهد. اما در این مقطع تاریخی، آن حوزه‌ای که آسیب جدی به کشور و جامعه وارد می‌کند، اقتصاد است. روشن است که بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری که به اجتماع و دین ضربه می‌زنند، ریشه در موضوعات و مسائل اقتصادی دارند. می‌فرماید: «مَنْ لَا مَعَاشَ لَهُ لَا مَعَادَ لَهُ»: «کسی که معاش خوب ندارد آخرتش هم خوب نیست.» اگر حکمرانان شما اقتصاد و معیشت شما را تنظیم نکنند، به دین شما آسیب می‌رسد. «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا»: «فقر نزدیک است که شخص را به کفر بکشانند» (خوش‌چهره، پایگاه اطلاع‌رسانی KHAMENEI.IR).

اسلام نیز برای مسائل «اقتصادی» اهمیت فراوانی قائل است و نظرات مهمی را می‌توان از آن برداشت کرد. یکی از نظرهای مهم این است که باید اقتصاد را وسیله دانست نه هدف، زیرا اصل، رفع نیازهای انسان در مسیر رشد و تکامل اوست نه همچون نظام‌های اقتصادی، تمرکز و تکاثر ثروت و سودجویی که اقتصاد را هدف گرفته و در نتیجه، در مراحل رشد و توسعه، اقتصاد به عامل تخریب و فساد و تباهی تبدیل شده است (عمید زنجانی، ۱۴۲۱، ج ۱: ۵۲۸). روشن است رشد اقتصادی از اهم مسائل کشور است و حتی اقتصاددانان کشور در خصوص مشکلات موجود اقتصادی کشور در بخش‌هایی اجماع کلی دارند (جعفری، ۱۳۹۶: ۵۲). وابستگی تولید و مصرف به خارج یکی از بخش‌هایی است که پیامد حمایت نکردن از تولید است که همان نگرش شریعت مقدس است و در زیر به آنها اشاره می‌کنیم:

الف) نبود تحرک و پویایی در تولید کل و سرانه، به مشکلات تبعی زیر می‌انجامد: کاهش نسبی تشکیل سرمایه، افزایش بیکاری، فقر گسترده، تعمیق عقب‌ماندگی بافت فنی تولید.

ب) ساختار نامناسب تولید، در حوزه‌های زیر نمایان است: گسترش نامتناسب بخش خدمات، دوگانگی شدید ساختار تولید، وابستگی تولید به خارج، وابستگی مصرف به خارج.

ج) عدم تناسب سیاست‌های پولی و بانکی؛

د) مشکل اداری-اجرایی (دولت): نبود مبانی نظری در زمینه حدود و نحوه دخالت دولت

در اقتصاد، ناکارایی بخش دولتی (سیف، ۱۳۹۱: ۲۷-۲۸).

همان‌طور که بیان شد، دومین نکته مهمی که اقتصاددانان روی آن تأکید دارند، وابستگی تولید و مصرف به خارج از کشور است که در صورت حمایت نکردن از تولید داخلی، آسیب جدی به اقتصاد کشور می‌زند.

برای جلوگیری از آسیب به اقتصاد ملی ایران، «مسئولان باید از تولید ملی، که اساس و حلقه اساسی پیشرفت اقتصاد است، حمایت کنند. چه جوری؟ یک‌جا که قانون لازم دارد، حمایت قانونی کنند؛ یک‌جا که حمایت قضایی لازم است، انجام بگیرد؛ یک‌جا که حمایت اجرایی لازم است، باید تشویق کنند» (بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱).

۴. کاهش بزهکاری (نابهنجارهای اجتماعی)

«نابهنجار» هر بیان و عملی است که به نوعی تجاوز به هنجارهای اجتماعی جامعه باشد؛ به عبارت دیگر، سرپیچی از آداب و رسوم جامعه و اجرای مقررات آن جامعه (تاج زمان، ۱۳۸۱: ۳). گاهی ارتکاب برخی از این نابهنجاری‌ها ریشه در نفسانیات شخص ندارد، بلکه ناشی از برخی عوامل خارجی مانند فقر در جامعه، نبود اقتصاد صحیح، و مانند آن است که به فرهنگ ناصحیح آن جامعه در استفاده از کالای خارجی به جای استفاده از کالای ایرانی برمی‌گردد. همان‌طور که در بند قبلی توضیح داده شد، فقر اقتصادی مورد اتفاق اقتصاددانان است. فقر اقتصادی جرم و جنایت را به دنبال دارد و به نوعی باعث افزایش نابهنجاری در کشور می‌شود.

حمایت از کالای ایرانی می‌تواند زمینه کار و تولید را برای همه افراد جامعه فراهم کند. روشن است فقر اقتصادی و بزهکاری‌های فراوان و انواع جرم و جنایت در جامعه در سایه بیکاری است.

عوامل متعددی در پیدایش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی، به عنوان یک پدیده اجتماعی، نقش دارند. میان علل پیدایش بزهکاری و ارتکاب انحرافات اجتماعی، مشکلات اقتصادی و فقر نقش مهمی دارند. فقر حتی می‌تواند زمینه‌ساز بروز آسیب‌های اجتماعی در ابعاد گوناگون بین مردان و زنان با کارکردهای گوناگون شود. برخی از جوانان معتاد کشور به دلیل عدم تمکن مالی و امکانات برابر و نیز برای دستیابی به فرصت‌های اجتماعی متناسب با

شان و شخصیت خود و خانواده‌شان به این آسیب خانمان‌سوز گرفتار شده‌اند و در نتیجه به علت اعتیاد، مجبور به پذیرش برخی رفتارهای غیرانسانی در جامعه هستند (خوشحال، ۱۳۹۶: ۲۲).

در بازشناسی ریشه‌های جرم در مجازات و بازپروری مجرم به این نتیجه می‌رسیم که در شش مکتب حقوقی، فقط در مکتب تحقیقی ریشه جرم، نفسانیات انسان است. توضیح اینکه شش نوع مکتب وجود دارد که همه آنها ریشه بزهکاری را بیکاری، اقتصاد نامطلوب، عوامل محیطی و اجتماع می‌دانند و همه آنها به نوعی با هم در ارتباط هستند که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد.

برای از بین بردن این آسیب چاره‌ای جز حمایت از کالای ایرانی نیست. با حمایت از کالای ایرانی فقر و بیکاری در جامعه از بین می‌رود و اقتصاد کشور درمان می‌شود که نتیجه آن کم شدن جرم و جنایت در جامعه خواهد بود.

الف) در مکتب جغرافیایی: از نظر کتله بلژیکی، هیچ‌گاه فرد به تنهایی موضوع تحقیقات نیست، بلکه پیکره اجتماع مد نظر است. به نظر او، اجتماع مسئول همه جرایم است چون بزهکار، يك واسطه اجرایی بیش نیست (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

ب) مکتب سوسیالیست: اساساً به بررسی روابط موجود میان پدیده بزهکاری و اقتصاد می‌پردازد. بر حسب عقاید آنها، بزهکاری آفریده شرایط اقتصادی است. عدم تساوی در توزیع ثروت، افراد را به سوی جرم می‌راند زیرا این پدیده در حقیقت واکنشی علیه بی‌عدالتی اجتماعی است (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

ج) مکتب تحقیقی: عامل اصلی جرم را نفسانیات انسان می‌داند که در نهاد فرد مجرم به صورت مادرزاد وجود دارد. بنیان‌گذاران این نظریه معتقدند محیط اجتماعی، به جرمی شکل می‌دهد که ریشه‌اش در عوامل جسمانی موجود باشد، در غیر این صورت قادر نیست جرمی را به وجود آورد (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

د) مکتب محیط اجتماعی: تحقیقات اجتماعی را جانشین بررسی‌های فردی و بزهکاری را نتیجه عوامل محیط قلمداد کرده است (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

ه) مکتب جامعه‌شناسی: این مکتب که مؤسس آن «امیل دورکیم» (۱۹۱۹-۱۸۵۸) است، معتقد به اثر جامعه است. به نظر کیم، جرم باعث از هم گسستن رشته‌ای می‌شود که وابستگی‌های اجتماعی آن را به وجود می‌آورد و به همین علت واکنش اجتماع را به صورت اعمال مجازات علیه عامل برمی‌انگیزاند (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

و) مکتب دفاع اجتماعی: این مکتب معتقد است اولین کوشش اجتماع باید تا حد ممکن صرف کاهش دادن عوامل و شرایط به وجودآورنده جرم شود. این کوشش باید به وسیله اقدامات بسیار اساسی اجتماعی مانند مبارزه علیه الکلیسم، کمک‌های اجتماعی، ایجاد نظم اطمینان‌بخش در فروش اسلحه‌های گرم و... انجام گیرد (رک: منتظری نجف آبادی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۵۰۳-۵۰۶).

در پنج مکتب از این شش مکتب مهم‌ترین زمینه انحرافات اجتماعی جامعه، پیکره اجتماع، محیط و اقتصاد قلمداد شده است. فقط در مکتب تحقیقی ریشه جرم، نفسانیات انسان است. با توجه به اهمیت و ارزش پیکره جامعه، حمایت از کالای ایرانی برای از بین بردن فقر و... که نتیجه کاهش جرم و جنایت است، بسیار مهم به نظر می‌رسد. پس می‌توان گفت حمایت نکردن از کالای ایرانی باعث رشد فقر در پیکره اجتماع و افزایش جرم و جنایت می‌شود. اما راهبردی که برای آرامش جامعه و از بین بردن نابهنجاری‌های اجتماعی وجود دارد، چیزی نیست جزء حمایت از جامعه. حمایت از جامعه نیز رشد دادن آن از نظر اقتصادی و فرهنگی است. یکی از راه‌های رشد اقتصادی و فرهنگی جامعه، تولید مناسب، مصرف تولیدات داخلی و ملی و حمایت از کالای ایرانی است.

۵. کاهش بیکاری در جامعه

بیکاری یعنی بی‌شغلی و نداشتن کار؛ بیکار به فردی گفته می‌شود که در سن کار و جویای کار باشد، اما شغل یا منبع درآمدی پیدا نکند. کودکان و افراد مسن از آن جهت که قادر به انجام کار نیستند، جزو جمعیت فعال به حساب نمی‌آیند. زنان خانه‌دار و دانشجویان اگر جویای کار نباشند، و حتی کسانی که با وجود منبع درآمد کافی مشغول به انجام کاری نیستند، جزو جمعیت فعال شمرده نمی‌شوند.

در روایات از بیکاری نهی شده و پیامدهای سویی همچون نقصان عقل، سقوط و بی‌ارزشی دیدگاه چنین کسی نزد مردم و از بین رفتن عزت و ابتلا به خواری برای آن ذکر شده است (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶، ج ۲: ۲۰۶). در روایتی به نقل از موسی بن جعفر (ع) آمده است: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ التَّوَامَ- إِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِعَ (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۷: ۵۸). خداوند بنده پرخواب را بسیار دشمن دارد؛ خداوند بنده بیکار را بسیار دشمن دارد» (طباطبایی بروجردی، ۱۴۲۹، ج ۲۲: ۱۶۵).

مقام معظم رهبری درباره بیکاری کارگر ایرانی می‌فرماید: «مسئله واردات بی‌رویه و بی‌منطق ضرر بزرگی است، خطر بزرگی است؛ مردم هم باید این را بدانند. وقتی یک محصول خارجی را ما داریم مصرف می‌کنیم، در واقع داریم یک کارگر خودمان را بیکار می‌کنیم، یک کارگر دیگر را داریم به کار وادار می‌کنیم؛ این هست، منتها مسئله مرغوبیت و کیفیت خیلی مهم است؛ و استحکام؛ اینها خیلی مهم است. اگر چنانچه جنس داخلی، تولید داخلی، این خصوصیات را داشته باشد، به طور طبیعی تمایل پیدا می‌شود (بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶).

بنابراین یکی از موارد آسیب‌زا به جامعه فقر ناشی از بیکاری است. این بیکاری هم پیامد تعطیلی کارخانه‌ها، سوءمدیریت و امثال آن است. بنابراین حمایت نکردن از تولیدات ایرانی نتیجه‌ای جز رشد بزهکاری برای جامعه در پی ندارد.

بیکاری همچنین تأثیر مستقیم بر گسترش جرم و نابهنجاری در جامعه دارد. در مقایسه بین بیکاری و تورم، هر دو مهم هستند، ولی اثر تخریبی بیکاری از اثر تخریبی تورم بسیار شدیدتر است (عباسی نژاد، ۱۳۹۱: ۸۳). در هر صورت بیکاری به عنوان عارضه‌ای که باعث عدم استفاده از نیروی کار می‌شود، بیماری مزمنی است و خوشایند هیچ نظام اقتصادی نیست. دسترسی نداشتن به منابع کسب درآمد و اشتغال که در جامعه به صورت بیکاری یا

۱. شبیه این روایت بسیار وارد شده است. در باب كَرَاهَةُ كَثْرَةِ التَّوْمِ وَ الْفِرَاقِ آمده است:

(الف) مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ إِحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ سَنَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانٍ وَ صَالِحِ الثَّلَيْبِيِّ جَمِيعًا عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْغِضُ كَثْرَةَ التَّوْمِ وَ كَثْرَةَ الْفِرَاقِ.

(ب) وَ عَنْهُمْ عَنْ سَهْلِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كَثْرَةُ التَّوْمِ مُدْهَبَةٌ لِلدِّينِ وَ الدُّنْيَا.

(ج) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ ابْنِ فَصَّالٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ بَشِيرِ الدَّهَّانِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى ع يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْغِضُ الْعَبْدَ التَّوَامَ الْفَارِعَ.

(د) مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ (ع) إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ التَّوَامَ- إِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِعَ.

کم‌کاری عینیت می‌یابد از عوامل موجد فقر و نابرابری‌های اقتصادی است، زیرا این عوامل باعث بروز جنایات، انحرافات، تنش‌ها و بی‌نظمی‌های اجتماعی و خشونت می‌شود (عباسی نژاد، ۱۳۹۱: ۶۸).

۶. گسترش سبک زندگی اسلامی

واردات کالاهاى خارجی علاوه بر تأثیر اقتصادی، سبک زندگی مردم را نیز تغییر می‌دهد. کالایی که برای مصرف‌کننده غربی و فرهنگ مردمی دیگر تولید شده است در صورت ورود به کشور اسلامی می‌تواند فرهنگ خاص خود را نیز وارد کشور کند. مقام معظم رهبری نیز در بیانیه گام دوم، در هفتمین توصیه می‌فرماید: «تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور ما زده است و مقابله با آن جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد» (بیانیه گام دوم، ۱۳۹۷/۱۱/۲).

«سبک زندگی مجموعه رفتاری در حوزه مصرف فرهنگی و مادی زندگی اجتماعی است که در عرصه عمل محقق می‌شود و قابل مشاهده است» (فاضلی، ۱۳۸۲: ۵۷). پس اولاً سبک زندگی همان بخش از زندگی است که عملاً تحقق می‌یابد. ثانیاً باید زاینده انتخاب‌گری افراد باشد. ثالثاً سبک زندگی نسبت مستقیمی با مصرف دارد. بی‌اعتنایی به ارزش‌ها و اعتقادات دینی در نوع مصرف، نظم اجتماعی و ارائه الگوی متعالی حیات انسانی [تأثیر می‌گذارد] و با توجه به آمیختگی فرهنگ اسلامی و ایرانی در هویت‌بخشی به آحاد جامعه، سبب ایجاد گسست نسلی، تناقضات ارزشی و بحران هویتی در قشرها و گروه‌های اجتماعی مختلف به ویژه زنان و جوانان می‌شود. فرایندهای جهانی شدن، گسترش ارتباطات رسانه‌ای و کم شدن فاصله مرکز و پیرامون در ابعاد اطلاعاتی همواره سبب تغییر و تنوع سبک‌های زندگی بین قشرهای مختلف شده است. در نظر داشتن عوامل یادشده و داشتن تصویری واقع‌بینانه از شرایط آینده، راهی برای شناخت مسیر احتمالی حرکت جامعه است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۷۹ و ۱۸۰).

عامل مصرف در تحلیل سبک زندگی از اهمیتی اساسی برخوردار است. مصرف با کارکرد نمادین خود، هویت افراد را نشان می‌دهد. کارکرد نمایشی مصرف ناشی از این واقعیت در دنیای مدرن است که جهت‌گیری مصرف تنها ناشی از ضرورت رفع نیازهای زیستی نیست، بلکه انتخابی است که هویت متمایز را آشکار می‌سازد. امروزه مصرف و نیاز از هم فاصله

گرفته‌اند و شکافی بین آنها به وجود آمده است به نحوی که دیگر مصرف انسانی مطابق نیازهای انسانی نیست؛ بلکه مصرف چیزی بیش از آن است و آن شکاف را مصرف‌گرایی پر کرده است (موحد، عباسی و مرحمتی، ۱۳۸۹: ۸).

سبک زندگی کنونی مردم ایران ثمره‌ای جز مصرف کالاهای خارجی ندارد و بدون تغییر در چنین رویکردهایی، نباید انتظار رشد مصرف کالاهای داخلی را داشته باشیم. از طرف دیگر، تقویت سبک زندگی اسلامی بر حمایت از کارگر ایرانی نیز تأثیر دارد. اسلام با دعوت انسان به کار کردن توصیه می‌کند کار را خوب و کامل انجام دهید. رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «رحمت خدا بر آن انسانی که کاری که انجام می‌دهد محکم بکند» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۹: ۴۹). برداشت ناصحیح از اسلام، جامعه را به کم‌کاری و تبلی دعوت می‌کند؛ حال آنکه این صفات از دیدگاه اسلام مذمت شده‌اند. امام موسی کاظم (ع) می‌فرماید: «إِيَّاكَ وَ الْكَسَلَ وَ الصَّجَرَ فَإِنَّهُمَا يَمْنَعَانِكَ مِنْ حَظِّكَ مِنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ»: «از کسالت و تبلی دوری کن که تو را از بهره دنیا و آخرت محروم می‌کنند» (کلینی، ۱۳۶۳ش، ج ۵: ۷۵).

یکی از مسائلی که می‌تواند در سبک زندگی اسلامی نیز جایگاهی اساسی داشته باشد مسئله رزق است. مطابق سبک زندگی اسلامی و بیان آیات و روایات، رزق انسان-البته در صورتی که تلاش کافی و لازم انجام داده باشد- تضمین شده است و نباید نگران تأمین رزق خود بود. در این شرایط، مسلمانی که در کار تولید و ساخت و ساز است، روزی خود را از خداوند طلب می‌کند و برای کسب درآمد در حق مردم اجحاف نمی‌کند و بر همین اساس، کالاهای باکیفیت تولید می‌کند و حقوق کارگران را به‌درستی می‌دهد و در بازار نیز تقبل نمی‌کند. اگر چنین برداشتی میان تولیدکنندگان ما نهادینه شود و سبک زندگی اسلامی نیز میان این قشر نهادینه شود، بازار کالا از نظر کیفیت و کمیت متحول می‌شود و مردم نیز نفع می‌برند.

ورود فرهنگ غربی به کشور و در نتیجه تغییر سبک زندگی ایرانیان، افزایش بیکاری و خروج ارز از کشور و وابسته شدن به کشورهای خارجی برای کالاهای ضروری از تبعات واردات و بی‌توجهی به تولید داخل است.

تغییر سبک زندگی سبب می‌شود مصرف‌کنندگان کالاهای داخلی با دیدن صداقت تولیدکننده و کیفیت کالای تولیدشده، تمایل بیشتری به مصرف این کالاها داشته باشند.

این مسئله موجب گسترش مصرف تولیدات داخل و افزایش قدرت و توان تولیدکننده داخلی می‌شود. همان‌طور که مقام معظم رهبری تأکید فرمودند، یکی از مسائل مؤثر در سبک زندگی، فرهنگ‌سازی و تبلیغات برای مصرف کالاهای داخلی است. مردم باید از طریق رسانه‌های مختلف، از سبک زندگی متأثر از تکنولوژی و راحت‌طلبی، به سبکی از زندگی که تلاش و کوشش در آن تجلی دارد و بیشتر مطابق فرهنگ اسلامی است، روی بیاورند. این کار نیازمند تبلیغات و فرهنگ‌سازی مناسب در رسانه‌هاست (دیدار با مردم در صحن حرم رضوی، ۱۳۹۱).

بودریار در کتاب «نظام اشیا» (۱۹۶۸) می‌گوید مصرف به تنهایی ارضای یک دسته از نیازهای زیستی نیست، بلکه متضمن نشانه‌ها و نمادهاست. او معتقد است: «مصرف را باید به عنوان روندی تلقی کرد که در آن خریدار یک قلم کالا از طریق به نمایش گذاشتن کالاهای خریداری‌شده، به طور فعالی مشغول تلاش برای خلق و حفظ یک حس هویت است.» به عبارت دیگر «مردم حس هویت چه کسی بودن را، از طریق آنچه مصرف می‌کنند تولید می‌کنند» (به نقل از باکاک، ۱۳۸۱: ۱-۱۶).

همچنین در کتاب «جامعه نمایش» این‌طور بیان شده است که امروزه «همه زندگی‌های اجتماعی که در آنها مناسبات مدرن تولید حاکم است، به صورت انباشت بیکرانی از نمایش‌ها تجلی می‌یابد» (گی‌دوبور، ۱۳۸۲: ۵۵). بنابراین مصرف را نیز باید در قالب جامعه نمایش تحلیل کرد که همه چیز در این جامعه کالا است.

نتیجه‌گیری

در محور سوم بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مقام معظم رهبری اقتصاد را یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده برای یک جامعه می‌دانند. یکی از راهکارهای رسیدن به اقتصاد قوی، حمایت از کالای ایرانی برای رونق تولید و رسیدن جامعه به اقتصاد مطلوب است. این راهکار تقاضای جامعه را از کالای خارجی به ایرانی سوق می‌دهد و آثار حمایت از کالای ایرانی در همه جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور ملموس خواهد بود. اهم این آثار عبارت‌اند از: استقلال کشور و نفی تسلط کفار، دوری از تشبه به کفار و فرهنگ غیر اسلامی، رشد اقتصاد ملی، کاهش بزهکاری، کاهش بیکاری در جامعه و گسترش سبک زندگی اسلامی.

اقتصاد ضعیف باعث نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان، بیکاری نیروی کار، رشد بزهکاری جوانان، دل‌سرد کردن نیروی انسانی، تغییر سبک زندگی و در نهایت وابستگی به خارج از کشور می‌شود و پیامد آن تداوم مصرف ثروت ملی یعنی نفت و تشدید فزاینده وابستگی به بیگانه و تسلط آنها بر کشور است که مرگ تدریجی اقتصاد ملی و کشور را رقم می‌زند. بنابراین اصلی‌ترین گام‌های دست یافتن به رونق تولید، توجه آحاد مردم به این نکته است که امروزه مصرف کالای خارجی به منزله عدم مصرف کالای مشابه ایرانی است و آن نیز به معنی بی‌رونق شدن تولید داخلی است.

پس از تبیین و تحلیل آثار و پیامدهای حمایت از کالای ایرانی و عدم استفاده از کالای خارجی و گرایش مردم به خرید کالای ایرانی، حمایت از تولید داخلی باعث رونق تولید در جامعه می‌شود که به نفع کارفرمایان و تولیدکنندگان داخلی است؛ این مسئله نباید موجب سوءاستفاده کارفرمایان و تولیدکنندگان شود و با افزایش سرسام‌آور قیمت یا تولید کالاهای نامرغوب، رغبت مردم به خرید کالای ایرانی را کم کنند و عموم افراد جامعه آرزوی استفاده از کالای خارجی با کیفیت بالا و قیمت مناسب را داشته باشند.

منابع فارسی و عربی

- قرآن کریم

- اردبیلی، محمد بن علی (۱۴۰۳ق)، جامع الرواه، قم: مکتبه المرعشی النجفی.
- انوش، جعفری و حمیده قنبری (۱۳۹۶)، «مطالعه موانع توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»، ماهنامه پژوهش ملل، دوره دوم، ش ۲۱، شهریور.
- باکاک، رابرت (۱۳۸۱)، مصرف، ترجمه خسرو صبری، تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
- تاج زمان، دانش (۱۳۸۱)، اطفال و جوانان بزهکار، تهران: انتشارات رسا.
- حرّ عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل‌البیت (ع).
- حسینی تهرانی، سید محمد حسین (۱۴۲۱ق)، ولایت فقیه در حکومت اسلام، چ ۲، مشهد: انتشارات علامه طباطبایی.
- حلی (علامه)، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی (۱۴۱۴ق)، تذکره الفقهاء، اول، قم: مؤسسه آل‌البیت (ع).

- حیدری خورمیزی، سیدمحمد (۱۳۹۷). تحلیل فقهی حقوقی قاعده نفی اضطرار، اول، قم: دارالفکر.
- خرازی، سیدمحسن (بی تا)، مجله فقه اهل بیت علیهم السلام، اول، قم: مؤسسه دائره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام.
- خوشحال، امیر (۱۳۹۶)، «چرا ناهنجاری؛ تبیین چگونگی گرایش نوجوانان به ناهنجاری»، نشریه رشد آموزش علوم اجتماعی، دوره بیستم، ش ۲، زمستان.
- دوبور، گی (۱۳۸۲)، جامعه نمایش، ترجمه بهروز صفدری، تهران: نشر آگاه.
- زنگنه شهرکی، جعفر (۱۳۹۱)، «قاعده «نفی سبیل» در آرای فقهی و مواضع سیاسی صاحب عروه»، فصلنامه فقه، ش ۷۳.
- سیف، علی (۱۳۹۱)، تولید مالی، چالش ها و راهکارها، تهران: دانشگاه دفاع ملی.
- سید رضی، محمد (گردآورنده فرمایشات امام، امیرالمؤمنین علیه السلام) (۱۴۱۴ق)، نهج البلاغه، اول، قم: مؤسسه نهج البلاغه.
- شبیری زنجانی، سید موسی (۱۴۱۹ق)، کتاب نکاح، اول، قم: مؤسسه پژوهشی رای پرداز.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۳۸۶ق)، علل الشرائع، اول، قم: کتابفروشی داوری.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۱۳ق)، من لا یحضره الفقیه، دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طباطبایی بروجردی، آقا حسین (۱۴۲۹ق)، منابع فقه شیعه، ترجمه مهدی حسینیان قمی و م. صبوری، اول، تهران: انتشارات فرهنگ سبز.
- طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن (۱۴۰۷ق)، تهذیب الأحکام، چهارم، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- عباسی نژاد، حسین، هادی رضانی و مینا صادقی (۱۳۹۱)، «بررسی رابطه بین بیکاری و جرم در ایران: رهیافت داده‌های تلفیقی بین‌استانی»، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، س ۲۰، ش ۶۴، زمستان.
- عمید زنجانی، عباس علی (۱۴۲۱ق)، چهارم، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲)، مصرف و سبک زندگی، قم: انتشارات صبح صادق.
- فیروزآبادی، مرتضی (۱۳۹۷)، پایگاه خبری-تحلیلی اقتصاد مقاومتی.
- فیومی، احمد بن محمد مقرئ (بی تا)، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، اول، قم: منشورات دار الرضی.

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳)، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، قم: نشر دارالکتب الاسلامیه.
- محمودی، سید محسن (۱۳۸۰)، مسائل جدید از دیدگاه علماء و مراجع تقلید، چ ۲، قم: نشر علمی فرهنگی.

- مظفر، محمدرضا (۱۳۸۷)، اصول فقه، قم: بوستان کتاب.
- منتظری نجف آبادی، حسین علی (۱۴۰۹ق)، مبانی فقهی حکومت اسلامی، ترجمه محمود صلوات و ابوالفضل شکوری اول، قم: مؤسسه کیهان.
- موحد، مجید، محمدتقی عباسی شوازی و ندا مرحمتی (۱۳۸۹)، «رسانه، جنسیت و مصرف‌گرایی»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، س ۱۲، ش ۴۷.

- موسوی بجنوردی، سید محمد بن حسن (۱۴۰۱ق)، قواعد فقهیه، سوم، تهران: مؤسسه عروج.
- موسوی خمینی (ره)، سید روح الله (۱۴۲۹ق)، الرسائل العشره، چ ۳، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

- موسوی خمینی، سید روح الله (۱۴۲۴ق)، توضیح المسائل (محشّی)، هشتم، تهران: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- نجفی، زین العابدین (۱۳۸۵)، «تشبه به کفار در پوشش، آرایش، آداب و رسوم از منظر فقه امامیه»، فصلنامه دین و سیاست، ش ۷ و ۸، بهار و تابستان.

- هاشمی شاهرودی، سید محمود (با همکاری جمعی از پژوهشگران) (۱۴۲۶ق)، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، اول، قم: مؤسسه دائره‌المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام).

